

zsarolt és megfélemlített család retteg: egy másik pokol.

Ennek átgondolására vállalkozott Szántó T., rendkívül igényes és intelligens szövegépítéssel, s a negyven fejezetre tagolt műből fölsejlik a kor szinte valamennyi (sajnos) tipizálható sorsa. Mi történik a kommunizmus kezdeti éveiben a háború előtt megbecsült ügyvédként működő Engel Tiborral (Benedek apósa) és feleségével? Hogyan lesz lányukból hű kommunista, a szülői „fejcsóválás” ellenére is? Mit tehet – kizárólag barátokra hagyatkozva – Friedmann felesége, férjéről semmi hírt nem kapva, két kisgyerekekkel, egyedül az egyre abszurdabb országban? Miféle lelkiismereti, szellemi, érzelmi küzdelmeket vívnak egymással és önmagukkal a kivándorlásra váró, és sokszor már csak abban remélő zsidó családok...?

Szántó T. olyan szellemi komolysággal írta meg nagyregényét, olyan pontos történelmi ismeretekkel és karakterépítéssel, mely komolyságra ma mindenütt nagy szükség volna. Valóban ott járunk a Rottenbiller, a Garay utca környékén, máskor Friedmann cellájában (amint a verőlegény épp kilószám önti vattatottja szájába a sót), netán az Engel házaspár által még mindig működtetett házi irodalmi-művészeti szalonban.

Egy remekül megírt, gyomorba vágóan hiteles és tragikus regény ez. Mentés a történelmi okoskodástól,

de amit állít, azt elegánsan illeszti a cselekménybe. Mentés a patetizálástól, ugyanakkor félelmetes őszinteséggel mondja ki közös sorsunk legszívszagatóbb momentumait, személyes tragédiáit. Mert Auschwitz – amelyen a cselekmény idején épp csak túl vagyunk (mármint időben, mert nem vagyunk túl!) – mindannyiunk sorsa; és mindannyiunké az ÁVH pincerrendszere, melyen éppúgy nem vagyunk túl. A regény mégsem azt sugallja: nosza, kezdjünk sajnálkozni. Nem. A sajnálkozásra *már* semmi szükség. Sokkal inkább arról beszél, hogy adjuk meg végre minden diktatúrának s azok minden rémtettének a kellő szellemi komolyságot. Avval gondoljuk át. S ha lehetséges – „sugallja” számomra a mű –, akkor kéretik közösen. Mert kultúránknak és kulturáltságunknak ez volna az alapja.

DUKAY NAGY ÁDÁM

(*Magvető Kiadó, Budapest, 2002, 489 oldal, 2490 Ft*)

BÍRÓ PÉTER:

Hazafelé

Mi teszi az úgynevezett „vérbő” vagy csak „vérbeli” epikát? Az egyik legfőbb tényező minden bizonnyal a cselekmény áradása, de legalábbis természetes, akadálytalan, többé-ke-

vésbé magával ragadó folyása a szövegben. És – negatív kritérium alapján közelítve – nem utolsósorban a spekulativitás hiánya. Filozófiai, elméleti kérdéseknek a szépprózába történő bele-nem-erőltetése. Belevitele azért, az anyag saját törvényszerűségei szerint, mindazonáltal óvatos duhajként való, végtelenül finom, majdnem észrevehetetlen beledolgozása csak, kódszerű odarejtése mintegy.

Nos, Bíró Péter második regénye ezt hozza, ezt a szublimált, óvatosan átszűrt filozófiát, amely általánossága (általános érvnye!), alig tettenérhetősége miatt inkább amolyan *élet-filozófia*, és nemcsak a szorosan értett tudományossághoz nincs szoros köze, hanem még a filozófiatörténet kategóriáit is szerencsésen kikerüli. Miközben mégis tanít, tehát tanulságos, érzelmileg-emberileg csaknem végtelen tartalékokkal rendelkező, és ezeket a tartalékokat messzemenően *fel is játszó*, felmutató munka. Majdnem emberfeletti módon *meghívó hatású* szellemi értelemben; otthon lehet lenni benne, már-már archetipikusan ismerős ugyanis az alaphelyzete. Két szempontból is. Egyfelől minden gondossága és kimunkáltsága mellett önkéntelen, naiv mese ez a javából. Másfelől pedig gyászállapotban fogant, amolyan „terapeutikus” színezetű ez a bizonyos mese. S mint ilyen, azt hivatott már önmagában is jelezni, hogy pszichológiai értelem-

ben vett *kijutási kísérlet* tanítja a meghallgató olvasó, s ezt a kísérletet természetesen az elbeszélő-főhős hajtja végre. Hát még aztán a történetek közvetlen szintjén (ha szabad így, majdnem „félelméletien” mondani) mennyire igazolódik eme „hagyományos”, alapjárat tekintetében keveset kockáztató, ám annál nagyobb szívóerővel, figyelemfelkeltő és -fenntartó képességgel rendelkező *elbeszéltség* kijutás- vagy egyenesen már kitörésjellege!

Sajátos módon a hazát (Hazát) jelentő eredet-házból, a gyermekkori életszínvonal világából kell valamiképpen kitörnie a főhősnek. Magyarán lélektanilag szükséges helyrejönnie, „elkészülnie vele” (végre), miközben azért érkezik oda, hogy a bekövetkezett családi gyászesemény után polgári, gazdasági értelemben eloldja magától: eladja azt. Mindez szerkezetileg azt jelenti, hogy a szinte mitikus homályosságba burkolózó régi ház az emlékezési műveletek előidézőjévé és színterévé válik. Úgymond aktiválja a meglehetősen zavaros és tudat alatt bizonytalannal nem csekély mértékben traumatikus múltat. Közben számtalan valamikori élmény idéződik fel. Mindmeggannyi Lét-Epizód, ha kissé heideggeriánusan akarunk szólni a dolgról...

Merthogy mégiscsak akad itt „filozófia” bőven. Mindenekelőtt az időjáték nyelvívé tetele hat végeredményben mégiscsak filozofikusan. Főleg, persze, a *temporális utalá-*

sok (!) igényessége, diszkrét hatékonysága, elbeszélői szervesítése révén – azért. Tehát tényleg nem szájarágósan, külsődlegesen, anyagidegenül, mint a szövegirodalomban annyiszor. Az ismétlődések, a megszokások visszafogott-szükséges monotonitásának elég jó érvényesülésére érdemes ebben a vonatkozásban leginkább figyelni. Arra, hogyan uralja az egyes szám első személyű narátor a „mesébe be/meséből ki/újabb mesébe be” állapot látszólagos összevisszasága ellenére valamennyi felbukkanó figuráját, sorsrésztétét, hangulatát és tárgyát. Végző soron: önmagát.

Fájdalmas, egyben megrendítően szép, ízlésesen melankolikus, hogy az elbeszélő-főhős egykori menekülése, távozása után jóval (a figura annak idején egyetemistaként Budapestre került, így szakadván el gyökereitől): *most*, a frissen beállt krízisszituáció mesélős (terapeutikus) megoldása révén ezt a tudtán kívül eddig tulajdonképpen nem is igazán birtokolt önmagát egyszerre annak az otthonnak, Hazának, háznak a konkrét és képletes keretei között találja meg, amely hamarosan – az ő hathatós közreműködésével – szükségszerű módon nem lesz, azaz virtuálisan lényegében már *e* pillanatban sincs...

ZSÁVOLYA ZOLTÁN

(*Magvető Kiadó, Budapest, 2002, 385 oldal, 1890 Ft*)

PER OLOV ENQUIST:

Lewi útja

Akik figyelemmel kísérik a skandináv irodalom történeteit, jól tudják, hogy egy új Enquist-kötet megjelenése ma már nem csak az író szülőhazájában, Svédországban vált ki komoly érdeklődést. Enquist írói pályája az 1960-as évek elején indult, a korszak modernista áramlataihoz csatlakozva ő is progresszív kifejezési formákat keresve tett szert nemzetközi hírnévre. Műveiben már a kezdetektől fogva markáns stílusjegyek fedezhetők fel, ilyen meghatározó elem például a valós események minél hitelesebb rekonstruálására irányuló szándék, valamint az ezzel szoros összefüggésben álló dokumentarista szemléletmód és eszköztár alkalmazása.

Enquist legutóbbi regénye, a 2001-ben megjelent, immár magyarul is olvasható *Lewi útja* formai és tematikus megközelítésében nem tér el gyökeresen az enquisti életmű eddigi darabjaitól, értelmezésének, irodalmi utóhatásának lehetséges dimenzióit tekintve azonban mindenképpen túlmutat rajtuk. A nyolc évet felölelő alkotói folyamat eredménye egy rendkívül alaposan felépített, talán kissé lassan kibontakozó, de mindvégig magával ragadó olvasmány, mely egyesíti a karizmatikus közösségi vezetőkről írott életrajzok, az ismeretterjesztő célú kultúr-